

Grekländskrisen – en följd av euron?

Rubrikerna om Grekländs ekonomiska kris har på senare tid svalnat. Trots detta råder ingalunda tvivel om att landet alltjämt står inför enorma utmaningar. Ekonomin fortsätter att underprestera och har så gjort under fem års tid. BNP krympte med 6,4 procent 2012 och har fallit med en femtedel sedan 2007. Arbetslösheten har passerat 20 procent. Denna artikel analyserar några av de bakomliggande orsakerna till Grekländs ekonomiska kris. Syftet är att nyansera bilden av Grekländs problem såsom den ofta framställs i ekonomisk nyhetsrapportering samt att diskutera några av landets utmaningar på kort och medellång sikt.

Litteraturen om ekonomiska kriser har växt avsevärt i kölvattnet av den senaste finanskrisen. Denna artikel uppehåller sig inte vid kriser som fenomen, vilket det redan skrivits hyllmeter om internationellt och även en hel del på svenska (t ex de Vylder 2009; Lybeck 2009; Norberg 2009; Wisén och Wissén 2011; Persson 2012).¹ Fokus ligger i stället på Grekländs kris. En huvudfrågeställning är huruvida krisen kan härledas till landets inträde i eurozonen.

1. Euron och de offentliga finanserna

Grekland blev eurozonens tolfte medlem den första januari 2001. Bakom eurosamarbetet låg både politiska och ekonomiska motiv (se t ex Issing 2008 och Marsh 2011). Inte minst betraktades den gemensamma valutan som ett verktyg för att fördjupa integrationen i Europa, en utveckling som Grekland gärna ville medverka i.

De ekonomiska fördelarna ansågs vara särskilt betydande för Grekland. För det första, med en ny centralbank väntades inflationen kunna pressas ned till nivåer som Grekland inte lyckats med på egen hand. Under perioden 1961–99 låg inflationen på närmare 12 procent i genomsnitt, vilket kan jämföras med en motsvarande nivå om ca sex procent i övriga höginkomstländer inom OECD. För det andra, euron skulle eliminera växelkursfluktuationer gentemot andra euroländer. Grekland hade upplevt spekulationsat-

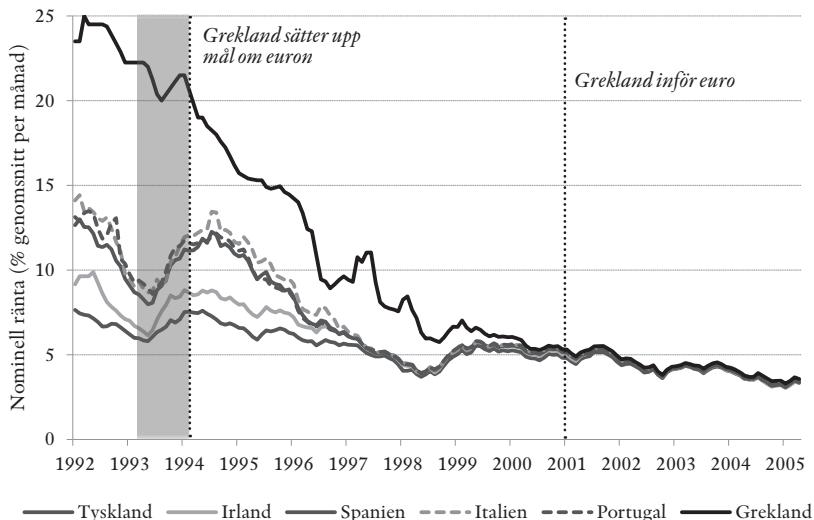
ANDREAS HATZIGEORGIU

är doktorand i nationalekonomi vid Lunds universitet samt sakkunnig vid Utrikesdepartementet (tjänstledig då artikeln skrevs). Han forskar om internationell ekonomi och globaliserings drivkrafter. Andreas. Hatzigeorgiou@nek.lu.se

Författaren är tacksam för värdefulla synpunkter från Andreas Bergh, Harry Flam, Johan Löfqvist, Klas Fregert, Mats Persson och Therese Nilsson. Åsikterna som uttrycks i artikeln är författarens egna.

¹ Eichengreen (2002) redogör för finansiella kriser som fenomen. Utbudet är stort av både akademiska artiklar och populärvetenskapliga böcker om den senaste krisen, t ex Akerlof och Shiller (2009), Cohan (2009), Garnaut och Llewellyn-Smith (2009), Reinhart och Rogoff (2009), Stiglitz (2010). Eklund (2010) recenserar flera relevanta verk och Lindbeck (2010) beskriver några av lärdomarna från den senaste internationella finanskrisen. En utförlig genomgång av den akademiska litteraturen på området återfinns i Lo (2012).

Figur 1
Jämförelse av räntenivåer på 10-åriga statsobligationer 1992M09–2005M12

Källa: Eurostat.

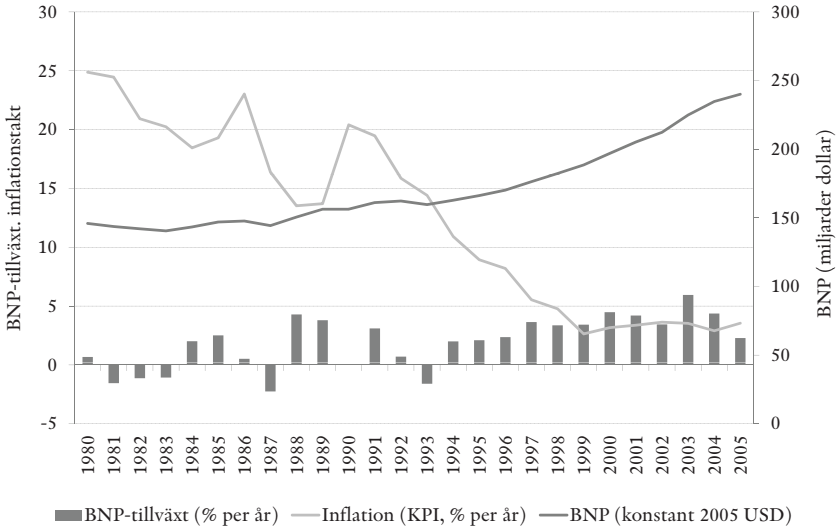
tacker mot drachmen flera gånger under 1980- och 1990-talen (Garganas och Tavlas 2001). För det tredje förväntades lägre nominella räntor sänka landets lånekostnader (Gibson m fl 2012). En fjärde orsak relaterade till landets viktigaste exportnäring: turismen. Euron kunde sänka kostnader i form av t ex valutaväxlingsavgifter och på så vis öka turismintäkterna (Gil-Pareja m fl 2007).

Greklands ekonomi levde emellertid inte upp till de konvergenstkriterier som angavs i Maastrichtfördraget samt i EU:s stabilitets- och tillväxtpakt. En del andra länder uppfyllde inte heller samtliga krav, men medan trenden för dessa tolkades som positiv, sågs Grekland som ett mer osäkert kort (Martin och Waller 2012).

I samband med Greklands välkomnande in i eurozonen 2001 sjönk som väntat landets inflation betydligt. Vidare resulterade vägen mot anslutning i fallande räntor på landets statsobligationer. Prisdifferensen mellan grekiska och tyska statsobligationer minskade stadigt från 1994, då Grekland satte upp EMU-medlemskap som mål. Den nominella räntan på 10-åriga obligationer sjönk från omkring 20 procent till ca tre procent, vilket visas i figur 1.

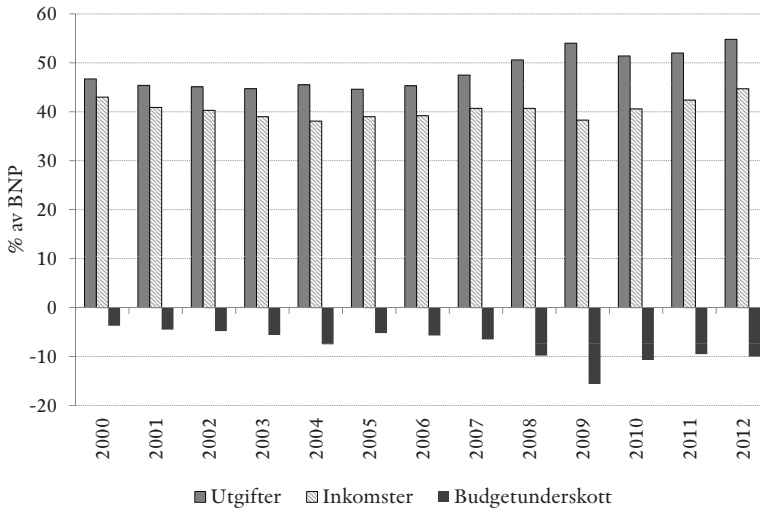
Den lägre räntenivån bidrog till att öka konsumtionen och investeringarna, vilket i sin tur ökade BNP (Petrakis 2012). Mellan åren 2000–07 uppvisade ekonomin en stark tillväxttakt motsvarande 4,2 procent per år i genomsnitt (se figur 2). Endast Irland hade en snabbare tillväxt inom euroområdet. Trots detta förbättrades inte de offentliga finanserna i samma utsträckning utan statens finanser fortsatte att gå med underskott (se figur 3).

Arbetskraftskostnaderna i Grekland ökade med i genomsnitt ca sex procent årligen under perioden 2001–08, dubbelt så snabbt som eurozo-

Figur 2
BNP- och inflations-
utveckling

Källa: IMF, OECD, Eurostat.

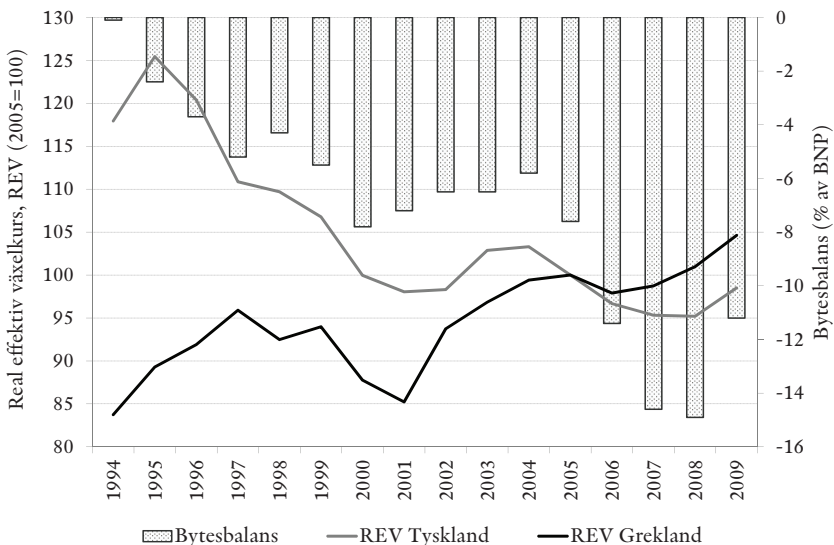
Figur 3
Grekiska statens
utgifter och inkomster
samt budgetunderskott
2000-12

Källa: Eurostat.

nen i stort och avsevärt högre än i jämförbara länder. Till detta adderades även en relativt sett högre konsumentprisökningstakt, vilket bidrog till ytterligare urholkning av konkurrenskraften. Landets reala effektiva växelkurs, vilken mäter pris- och kostnadsförhållande gentemot huvudsakliga konkurrentländer, apprecierade med närmare 20 procent under tidsperioden. Bytesbalansunderskottet steg stadigt och nådde 15 procent av BNP år 2008 (figur 4).

Med euroinförandet förlorade Grekland sin självständiga penningpo-

Figur 4
Greklands internationella konkurrenskraft; bytesbalans 1994–2009

Källa: Eurostat, IMF.

litik och styrräntan som stabiliseringspolitiskt instrument, vilket innebar ökade krav på främst finanspolitiken men även andra politikområden att agera konjunkturstötdämpare. Flexibla marknader för varor och tjänster underlättar för anpassning till nya konjunkturförutsättningar. Detta gäller särskilt arbetsmarknaden. Den grekiska arbetsmarknaden kännetecknades emellertid av betydande stelhet. Enligt Världsbanken (2013) är den grekiska arbetsmarknaden 28 procent mer rigid än den övriga eurozonen i termer av anställningstrygghet och 52 procent mer rigid avseende arbetstid. Detta har gjort det svårt att anställa personer på temporära kontrakt eller att vid behov säga upp personal.

2. Krisen knackar på dörren

Den globala finanskrisen startade under sommaren 2007 efter att den amerikanska lånemarknaden kraftigt börjat skaka (t ex Miskin 2011). Inledningsvis hade finanskrisen ingen drastisk inverkan på Grekland.

Det är värt att nämna några ord om marknadens prissättning av grekiska statsobligationer sedan landet blev en del av eurosamarbetet. Det har inte sällan hävdats att en anledning till krisens drastiska utveckling och allvarliga genomslag berodde på bristande informationsunderlag; att marknaderna inte på ett ”korrekt” sätt hade kunnat prissätta grekiska statsobligationer. Men stämmer det att marknaderna var så förda bakom ljuset att man först efter att den amerikanska lånemarknaden kollapsat hade fog nog att omvärdera synen på grekiska statspapper?

Europeiska kommissionen meddelade redan 2004 att man gått tillbaka

för att kontrollera statistiken som låg till grund för beslutet att godkänna Grekland för EMU-medlemskap. Vad man i diplomatiska ordalag fann var ”betydande räkningsfelaktigheter” (Lynn 2011).

Den nyvalda grekiska regering som tillträdde samma år hade för officiell avsikt att reda ut felaktigheterna och gjorde också flertalet retroaktiva revideringar av statistiken. Bland annat justerades 2000 års budgetunderskott till ungefär det dubbla och skuldkvoten skrevs upp med icke försumbara 12 procentenheter. Det hela ledde till kraftfulla protester från EU. Unionens egen statistikmyndighet inledde snabbt en granskning av Greklands räkenskaper. Domen kom 2005 och kunde inte ha varit tydligare: statistiken hade manipulerats under flera års tid (Eurostat 2004).

Trots att den grekiska ekonomin med förskönade siffror på flera punkter underpresterade, och trots att det nu stod klart att läget egentligen var än sämre än vad de friserade siffrorna förtäljde, skedde ingen avsevärd priskorrigering på grekiska långfristiga statsobligationer.

Visserligen fanns det ljusglimtar, exempelvis vad gällde två viktiga inkomstkällor för landet: turismen och rederinäringen. För det första gynnades turismen avsevärt i början av 2000-talet av en slags ”al-Qaida”-effekt som styrde om turismen från muslimska länder till andra tillsynes säkrare länder. Mellan 2000 och 2006 ökade turisminflödet till Grekland från ca 13 miljoner besökare per år till 16 miljoner (UNWTO 2013). För det andra drog Grekland genom sin betydande rederisektor nytta av den kinesiska handelsboomen i början av 2000-talet. Problemet var bara att ljusglimtarna i ekonomin inte var tillräckliga för att kompensera för misskötseln av de offentliga finanserna.

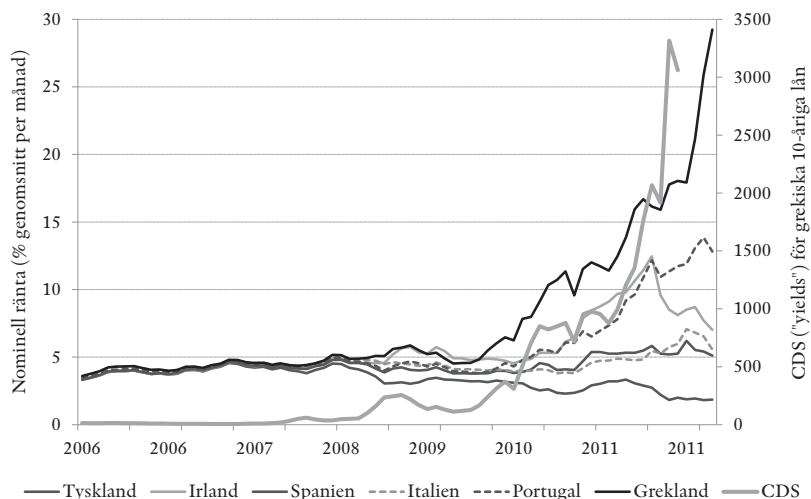
Först under 2008 började räntorna på de grekiska statsobligationerna stiga mer markant än för andra jämförbara länder. Differensen gentemot tyska obligationer nådde 285 baspunkter i mars 2009. Men det var när den nytillträdde regeringen i oktober 2009 reviderade upp den tidigare regeringens prognos för budgetunderskottet, från sex procent till närmare 13 procent, som krisen blev ett faktum. Räntorna på grekiska 10-åriga obligationer sköt i höjden, likaså priserna på så kallade *credit-default swaps* (CDS), ett finansiellt instrument som möjliggör försäkring mot inställda lånebetalningar. I början av 2010 kom ränteskillnaden mot tyska 10-åriga obligationer att avvika med 350 baspunkter, under våren med 580 baspunkter och mot hösten nådde gäpet hela 900 baspunkter.

3. Översikt av krisåtgärder

Regeringen delgav den Europeiska kommissionen ett stabilitets- och tillväxtprogram i mitten av januari 2010. Programmet innebar ett batteri av åtgärder på både intäktssidan och utgiftssidan (Kouretas och Vlamis 2010). Programmet beräknades kunna pressa ned budgetunderskottet från 12,7 till 8,7 procent (Arghyrou och Tsoukalas 2011).

Marknaderna var skeptiska till åtgärdspaketets förmåga att hantera

Figur 5
Räntenivåer på
10-åriga statsobli-
gationer 2006M01-
2012M03 samt CDS

Källa: Eurostat.

landets förestående ekonomiska problem och därför bibehölls pressen på grekiska statsobligationer. De folkliga protester som följde, liksom den generalstrejk som lamslog landet när åtgärds paketet introducerades, bidrog knappast till att stärka förtroendet för landets förmåga att hantera situationen. När det stod klart att den grekiska regeringen misslyckats med att lugna marknaderna blev det uppenbart att Greklands kris kunde få allvarliga åverkningar för hela eurozonen, vilken innefattade betydligt större och viktigare länder – såsom Italien och Spanien – vars statsfinanser i vissa avseenden påminde om Greklands. Risker med en ny global recession om inte Greklands problem sköttes på ett korrekt och övertygande sätt kunde inte uteslutas. Trots att landets ekonomi endast motsvarar två procent av EU:s totala BNP var en del europeiska bankers fordringar i form av grekiska statspapper inte helt försumbara. För tyska banker beräknades innehavet av grekisk skuld till åtta procent av deras totala fordringar och för franska banker uppskattades motsvarande siffra till ungefär fem procent (Martin och Waller 2012).

I slutet av mars 2010 nåddes en uppgörelse som innebar att Grekland erbjöds resurser från andra EU-länder på bilateral basis och i form av förmånliga lån från IMF. Värdet av detta "säkerhetsnät" beräknades till omkring 200 miljarder kr. Grekland åtog sig att höja skatterna, inte minst den allmänna moms nivån och särskilt skatten på alkohol, bensin och tobak samt lyxvaror. Även fastighetsskatten skulle höjas liksom vissa företagsskatter. På utgiftssidan togs ytterligare steg för att sänka lönekostnaderna inom offentlig sektor, lägre pensioner och minskade utgifter för bl a utbildning (t ex Kouretas och Vlamis 2010).

När prispressen på de grekiska statsobligationerna fortsatte, jämte allt dyrare CDS:er, fattade eurozonens företrädare beslut om att bistå Grekland

med nödlån motsvarande ungefär 27 miljarder kr. Ett problem var dock att demonstrationerna som fortsatte på Athens gator oroad utomstående bedömare. När nyheten om att den prognos över budgetunderskottet som den nyttillträdde regeringen 2009 hade reviderat upp, även den visade sig vara för optimistiskt, slog de grekiska lånekostnaderna alla tidigare rekord. I slutet av april nedgraderade kreditvärderingsinstitutet Standard & Poor's Greklands kreditvärdighet till i princip skräpstatus.

I maj enades eurozonens medlemmar tillsammans med IMF om en räddningsaktion för landets ekonomi. Paketet bestod av lån och stöd till ett värde av närmare 1 000 miljarder kr, motsvarade ungefär två tredjedelar av landets BNP. Drygt 70 procent av åtgärds paketet skulle finansieras av EU och resten av IMF, under en period av tre år. I utbyte åtog sig Grekland att implementera ytterligare sparåtgärder och reformer, bl a fler skatthöjningar, rationaliseringar inom offentlig sektor och privatiseringar av statliga tillgångar liksom strukturreformer för att öka ekonomins konkurrenskraft (BBC 2010).

Fler krisåtgärder har varit nödvändiga sedan dess. I juli 2011 presenterade regeringen nya nedskärningar och senare samma månad enades eurozonens ledare om ett andra stödpaket till ett värde av ca 980 miljarder kr. Överenskommelsen innebar lägre räntor på nödlånen samt olika möjligheter till förlängd återbetalningstid. En viktig aspekt var att privata långivare nu förväntades bidra finansiellt genom en nedskrivning av lånen till Grekland motsvarande ungefär hälften av summan för utestående fordringar, något som senare realiserades. I början av 2012 introducerades nya nedskärningar och privatiseringsplaner. Under sommaren hölls ett omval som resulterade i att den politiska makten fortsatte att innehas av företrädare som förespråkar euron och som ställer sig bakom överenskommelserna med övriga EU och IMF. Detta bidrog till att dämpa spekulationerna kring Greklands utträde ur eurosamarbetet, s k ”Grexit”.

Det är alltså oklart om de åtgärder som har genomförts och är på gång kommer att visa sig tillräckliga för att återskapa konkurrenskraften samt förtroendet hos de internationella finansmarknaderna. Vid tidpunkten för skrivandet av denna artikel var ekonomin inne på sjätte året av recession med en arbetslöshet på ca 27 procent. Ungdomsarbetslösheten är den högsta inom EU. Några nyckeltal har ändå visat sig vara på bättringsväg. För första gången sedan 1970-talet beräknas de statliga finanserna i år kunna uppvisa ett primärt överskott (Europeiska kommissionen 2013).²

² Bortom grekiska sparplaner och akuta åtgärder för att få ned budgetunderskottet, kombinerat med stöd från den s k troikan (EU, ECB och IMF), har flera steg tagits på EU-nivå för att förhindra att krisen sprider sig till den övriga eurozonen. Dessa initiativ har troligen haft bäring på Greklands kris eftersom en del av marknadernas oro hängt samman med en skepsis avseende vissa andra euroekonomier, liksom en övergripande osäkerhet kring den gemensamma valutans stabilitet och framtida existens. Det ligger dock bortom syftet med denna artikel att beskriva dessa åtgärder, men de har sannolikt minskat oron för att Grekland ska tvingas ställa in sina lånebetalningar eller lämna eurosamarbetet.

4. Var krisen eurons fel?

Euron har varit en centralfigur i rapporteringen och diskussionen om Greklandskrisens uppbyggnad, utbrott och utveckling. Flera uppmärksammade böcker (t ex Lynn 2011 och Manolopoulos 2011) driver tesen att krisen är en följd av euron. Paul Krugman har vid flertalet tillfällen hävdad att Grekland är ett offer för euron snarare än ett ekonomiskt sorgebarn (se t ex Krugman 2012).

Tesen om euron som orsak till krisen bygger förenklat på att Grekland med EMU-inträdet förlorade makten över penningpolitiken, vilket därmed ska ha gjort landet mer eller mindre stabiliseringspolitiskt impotent. Är det sannolikt att penningpolitiken skulle ha kompenserat för den grekiska finanspolitikens oförmåga att stabilisera ekonomin om Grekland stått utanför eurozonen?

En vanlig ansats i analysen av eurons roll i den europeiska skuldkrisen har varit att jämföra utvecklingen i krisande euroekonomier med länder som haft en egen valuta och därmed kunnat styra sin penningpolitik själva. I denna kontext skulle man kunna påpeka att olika typer av bubblor och kriser även uppstod i länder som inte var en del av eurozonen, såsom Island och de baltiska staterna (Persson 2012). I fallet Grekland saknas emellertid giltiga jämförelseländer och därför lämpar sig inte en komparativ jämförelse. Snarare är det rimligare att analysera utvecklingen av de offentliga finanserna över tid. Om euron var roten till Greklandskrisen bör det i statistiken gå att spåra problemen till tiden för eurons födelse och introduktion i landet.

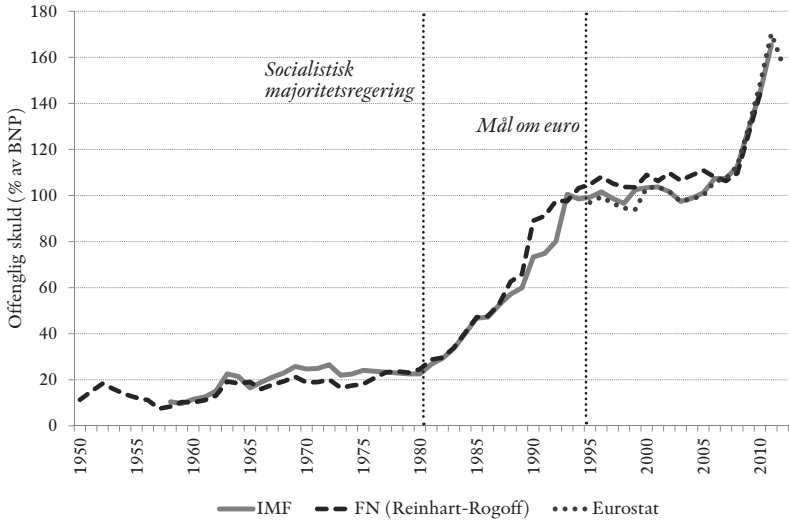
Greklands offentliga skuld ackumulerades i huvudsak under 1980-talet och fortsatte att öka under första delen av 1990-talet. Under 1960-talet var Greklands statsskuldskvot begränsad. I genomsnitt hölls statsskulden under 20 procent av BNP under hela 1960-talet och ökade endast marginellt under 1970-talet. 1980 var statsskulden alltså jämt under 25 procent av BNP. Därefter skedde ett paradigmskifte.

1981 fick landet en socialistisk majoritetsregering, vilken under sin period vid makten implementerade ett ekonomiskt program som i stora drag hade som mål att öka hushållens konsumtionsmöjligheter samt höja den allmänna levnadsstandarden genom den offentliga sektorn (Asteriou m fl 2011; Kouretas och Vlamis 2010). Staten tilläts att låna upp stora summor pengar som via bidrag, pensioner och andra stöd kanaliserades ut till hushållen. Inom drygt fem år hade statsskuldens andel av BNP i princip fördubblats och mot mitten av 1990-talet hade den beryktade 90-procentsgränsen passerats.³

Skiftet innebar en ökning av statsskuldens andel av BNP med omkring 23 procent per år sedan 1980-talets början. Greklands överbelåningstendens är sålunda långt äldre än euron, vilket också illustreras av figur 6. Mot denna bakgrund kan man ifrågasätta idén att Grekland med en själv-

³ Reinhart och Rogoff (2010) visar att länder med skuldskvoter som överstiger 90 procent över tid i genomsnitt har en svagare ekonomisk utveckling. Även om detta tröskelvärde har ifrågasatts på sistone (Herndon m fl 2013) så talar de flesta empiriska studier för att höga skulder generellt är sammankopplade med lägre tillväxtnivåer över tid (Reinhart m fl 2012).

Figur 6
Grekiska statens
skuld (andel av BNP)
1950–2011

Källa: IMF, Eurostat, FN/Reinhart och Rogoff (2011).

ständig valuta och penningpolitik hade kunnat undvika krisen. Målet om att ingå i eurosamarbetet tycks tvärtom – åtminstone tillfälligt – ha medverkat till förbättrad fiskal disciplin.⁴

5. Avslutande diskussion

Varför drabbades Grekland av en ekonomisk kris? Landet var långt ifrån det enda i eurozonen, eller i världen för den delen, med höga skuldnivåer och stigande budgetunderskott. Det var inte ensamt om att bryta mot *Stabilitets- och tillväxtpakten*. Det var heller inte det enda landet som förlorat i internationell konkurrenskraft över tid. Landets banksektor hade inte tagit samma aggressiva risker i utlåning som banker i en del andra länder (Mitsopoulos och Pelagidis 2011) och någon allomfattande fastighetsbubbla existerade inte. Det var heller inte det enda landet som friserat statistiken genom att tillämpa ”kreativa bokföringsmetoder” för sina offentliga finanser (t ex von Hagen och Wolff 2006; Brück och Stephan 2006).

En förklaring är att Grekland utmärkte sig på ett negativt sätt i flera kategorier samtidigt. Man hade en enormt stor statsskuld, men till skillnad från flera andra skuldyngda länder saknades en övertygande förklaring som kunde motivera skuldberget. Vissa andra länder tyngdes även de av stora budgetunderskott, men Grekland var ensamt om att överraska mark-

⁴ Det är en hypotetisk men likväl relevant frågeställning huruvida utvecklingen mot en relativt sett förbättrad fiskal disciplin hade kunnat bibehållas eller t o m förstärkas om reglerna för *Stabilitets- och tillväxtpakten* hade efterföljts av Frankrike och Tyskland, vilka bröt mot reglerna utan påföljd 2002. Dessa och andra övertramp mot regelverket följdes av akademiska artiklar som argumenterade för oberoende övervakning av medlemsländernas statsfinanser (t ex Jonung och Larch 2006; Annett 2006).

naderna med en så allvarligt felskattad prognos att underskottet behövde justeras upp med över det dubbla. Andra länder var också piskade till stålbad men det var främst i Grekland som strejkerna avlöste varandra på löpande band och där massmedia visade bilder på vandaliserade gator och torg, vilket knappast signalerade en skuta på rätt köl. Slutligen, även om flera andra länder hade förlorat i konkurrenskraft och uppvisade röda siffror i bytesbalansen, tvivlade marknaderna särskilt på Greklands möjligheter att förbättra sin konkurrensposition.

Det är en komplicerad uppgift att gräva på djupet efter de grundläggande källorna till den grekiska ekonomins olika missgynnsamma särdrag. Uppgiften kompliceras av att den grekiska statens benägenhet att leva över sina tillgångar inte bara har ekonomisk-politiska förklaringar. Landet delar en del attribut med naturresursrika stater med bristfälliga institutioner och minimal tillit. I en sammanvägd undersökning av korrruptionen i 177 länder hamnar Grekland på plats 117.⁵ Forskningen visar att institutioner är en förutsättning för ekonomisk tillväxt, särskilt i de fall där landet sitter på betydande naturresurser (t ex North 1990; Bardhan and Udry 1999; Rodrik 2000, 2008; Acemoglu m fl 2001). Grekland saknar stora oljetillgångar och är inte heller rikt på ädelstenar. Däremot har landet andra typer av resurser som erbjuder en slags gratis avkastning, såsom dess natur, klimat och historiska arv. Förutom problem som är allmänt sammankopplade med gratis avkastning kan den betydande turismsektorn ha medverkat till att hämma framväxten av andra produktiva sektorer (t ex Sparos 1984; Copeland 1991).

Det låga förtroendet för staten och oviljan att betala skatt kan delvis vara ett arv från historiens många ockupationer.⁶ Under det ottomanska styret, vilket varade i nära 400 år, sattes nationell ära i att undvika skatt (Manolopoulos 2011). När landet blev självständigt 1830 fanns möjlighet att skapa en stat med legitimitet hos folket. I stället inrättade de europeiska skyddsmakterna monarki med en österrikisk kung som statsöverhuvud (Clogg 1999), vilket förmodligen befäste misstroendet mot staten. Skatteindrivning och andra statliga administrativa uppgifter fortsatte i stort att utföras av samma grupper som under ockupationstiden (Petrakis 2012). Samtidigt var stora delar av landet fortfarande under främmande makt och egentlig självständighet nåddes inte förrän efter ytterligare hundra år (Jelavich 1999). Under andra världskriget ockuperades landet av tyska och italienska styrkor. Efter andra världskriget utbröt inbördeskrig där externa krafter var avgörande för det slutliga utfallet 1949. Inte långt senare, mot slutet av 1960-talet, föll makten till en militärjunta som regerade fram till 1974.

⁵ På en skala från 0–100 (där 100 motsvarar fullständig frånvaro av korrruption) tilldelas Grekland värdet 55,4, i nivå med Indien (Heritage 2013). Avseende socialt kapital så anger endast 40 procent av den grekiska befolkningen att de har ett högt förtroende för andra människor, vilket är den femte lägsta nivån i OECD, där i genomsnitt 59 procent har ett högt förtroende för andra människor (OECD 2011a).

⁶ På en skala 0–100 avseende förtroende för nationella institutioner uppmäts förtroendet i Grekland till 44, betydligt lägre än OECD-snittet 56 (OECD 2011b). Den informella delen av den grekiska ekonomin uppskattas till omkring 25 procent (Schneider m fl 2010).

Det råder inga tvivel om nödvändigheten i att modernisera och förbättra det grekiska skattesystemet, men en förutsättning för hållbara reformer på intäktsidan är legitimitet hos medborgarna. Mot bakgrund av att den omfattande skattesmitningen delvis har historiska förklaringar, tycks det rimligt att budgetsaneringen åtminstone på kort sikt lägger större vikt vid utgiftsminskningar. Dessutom förklaras de återkommande budgetunderskotten i Greklands fall främst av stigande utgifter snarare än fallande intäkter (Kariotis 1992). Detta innebär att de studier som analyserat olika budgetsaneringsansatser (t ex IMF 2010; OECD 2012), varav vissa på senare tid hävdar att mindre vikt bör läggas vid utgiftsminskningar till fördel för skatthöjningar (t ex Baum m fl 2012; Carnot 2013), behöver tolkas med försiktighet i fallet Grekland.

En gängse uppfattning är att krisåtgärderna mötts med fler och mer omfattande protester i Grekland än i andra länder.⁷ De kraftfulla publika reaktionerna jämfört med andra länder som också infört sparåtgärder, såsom Irland, kan möjligtvis ha att göra med att Grekland till skillnad från Irland historiskt inte varit ett lika utpräglat jordbruksland. En teori säger att länder med en traditionellt jordbrukande befolkning är mer benägna att acceptera en omställning från goda till magra år (Lynn 2011).

Greklands strukturella ekonomiska problem är sålunda komplexa. Några enkla svar existerar inte på frågan om vilka *bakomliggande* faktorer som format den grekiska ekonomin och som försatt landet i dagens kris. Men det bör stå klart att varken finanskrisen eller EMU-medlemskapet utgör fundamentala orsaker till Greklands kris. Landets problem går långt tillbaka i tiden och är av strukturell natur. En lärdom bör sålunda vara att euron visserligen haft betydelse för hur Grekland måste bemöta krisen – och därmed saknar inte euron betydelse för kontexten – men att ekonomisk framgång inte uteslutande kan byggas på medlemskap i eurozonen. Förutsättningar som stärker ett lands konkurrenskraft på lång sikt kan inte ”importeras” och därför är det troligt att Grekland även utan euron skulle befinna sig i en ekonomisk kris. Den hade bara sett något annorlunda ut.

Vidare är det talande att många av de viktiga reformer som genomförts under senare år på ett eller annat sätt varit kopplade till eurosamarbetet. Landet har fortfarande en lång väg att gå, men tecken finns på att några av dessa reformer har börjat ge effekt. Grekland toppade OECD:s ranking över omfattningen av tillväxtfrämjande strukture reformer under perioden 2008–10 (OECD 2012). Världsbanken (2013) placerar Grekland i den grupp av tjugo länder som under 2012 genomförde flest entreprenörstöd-jande reformer. Landet klättrar näst snabbast i rankingen avseende länders företagsklimat, om än från en låg nivå. Det är oklart om dessa reformer hade genomförts i ett scenario där Grekland stått utanför eurosamarbetet och andra euromedlemmar inte varit lika investerade i Greklands förmåga att hantera krisen.

⁷ Komparativa studier som baseras på statistik från olika källor placerar Grekland i topp avseende antal generalstrejker under perioden 1980–2008 (Hale 2008; Kelly och Hamann 2010).

För att Grekland inte bara ska lyckas ta sig ur krisen utan även förmå att skapa förutsättningar för långsiktig tillväxt krävs åtgärder för att balansera de offentliga finanserna kombinerat med genomgripande strukturreformer som ökar konkurrenskraften. En egen valuta och självständig penningpolitik är ingen garanti för detta.

REFERENSER

- Acemoglu, D, S Johnson och J Robinson (2001), "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation", *American Economic Review*, vol 91, s 1369–1401.
- Akerlof, G och R Shiller (2009), *Animal Spirits. How Human Psychology Drives the Economy and Why it Matters for Global Capitalism*, Princeton University Press, Princeton.
- Annett, A (2006), "Enforcement and the Stability and Growth Pact: How Fiscal Policy Did and Did Not Change under Europe's Fiscal Framework", IMF Working Paper 116, Washington.
- Argyrou, M och J Tsoukalas (2011), "The Greek Debt Crisis: Likely Causes, Mechanics and Outcomes", *The World Economy*, vol 34, s 173–194.
- Asteriou, D, D Lalountas och C Siriopoulos (2011), "A Small Macro-Econometric Model for Greece: Implications about the Sustainability of the Greek External Debt", manuskript, Hellenic Open University.
- Bardhan, P och C Udry (1999), *Development Microeconomics*, Oxford University Press, New York.
- Baum, A, M Poplawski-Ribeiro och A Weber (2012), "Fiscal Multipliers and the State of the Economy", IMF Working Paper 286, Washington.
- BBC (2010), "Eurozone Approves Massive Greece Bail-out", maj 2, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/8656649.stm>.
- Brück, T och A Stephan (2006), "Do Eurozone Countries Cheat with Their Deficit Forecasts?", *Kyklos*, vol 59, s 3–15.
- Carnot, N (2013), "The Composition of Fiscal Adjustments: Some Principles", ECFIN Economic Brief 23, Europeiska kommissionen, Bryssel.
- Clogg, R (1999), *A Concise History of Greece*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Cohan, W (2009), *House of Cards: A Tale of Hubris and Wretched Excess on Wall Street*, Doubleday, New York.
- Copeland, B (1991), "Tourism, Welfare and De-Industrialization in a Small Open Economy", *Economica*, vol 58, s 515–529.
- Eichengreen, B (2002), *Financial Crises – And What to Do about Them*, Oxford University Press, New York.
- Eklund, K (2010), "Böcker om finanskrisen", *Ekonomisk Debatt*, årg 38, nr 4, s 52–56.
- Europeiska kommissionen (2013), "European Economic Forecast Spring 2013 – Forecast for Greece", http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/forecasts/2013_spring_forecast_en.htm.
- Eurostat (2004), "Report by Eurostat on the Revision of the Greek Government Deficit and Debt Figures", Eurostat, Frankfurt.
- Garganas, N C och G S Tavlas (2001), "Monetary Regimes and Inflation Performance: The Case of Greece", i Bryant, R C, N C Garganas och G S Tavlas (red.), *Greece's Economic Performance and Prospects*, Bank of Greece/The Brookings Institution, Washington DC.
- Garnaut, R och D Llewellyn-Smith (2009), *The Great Crash of 2008*, Melbourne University Publishing, Carlton.
- Gibson, H, S Hall och G Tavlas (2012), "The Greek Financial Crisis: Growing Imbalances and Sovereign Debt", *Journal of International Money and Finance*, vol 31, s 498–516.
- Gil Pareja, S, R Llorca Vivero och J A Martínez Serrano (2007), "The Effect of EMU on Tourism", *Review of International Economics*, vol 15, s 302–312.
- von Hagen, J och G Wolff (2006), "What do Deficits Tell Us about Debt? Empirical Evidence of Creative Accounting with Fiscal Rules in the EU", *Journal of Banking and Finance*, vol 30, s 3259–3279.
- Hale, D (2008), "International Comparisons of Labour Disputes in 2006", *Economic and Labour Market Review*, vol 2, s 32–39.
- Heritage (2013), "Index of Economic Freedom", <http://www.heritage.org/>.
- Herndon, T, M Ash och M R Pollin (2013), "Does High Public Debt Consistently Stifle Economic Growth? A Critique of Reinhart and Rogoff", Working Paper 322, Political Economy Research Institute, University of Massachusetts, Amherst.
- IMF (2010), *From Stimulus to Consolidation: Revenue and Expenditure Policies in Advanced and Emerging Economies*, International Monetary Fund, Washington DC.

- Issing, O (2008), *The Birth of the Euro*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Jelavich, B (1999), *History of the Balkans – Eighteenth and Nineteenth Centuries*, vol 1, Cambridge University Press, Cambridge.
- Jonung, L och M Larch (2006), "Improving Fiscal Policy in the EU: The Case for Independent Forecasts", *Economic Policy*, vol 47, s 491–534.
- Kariotis, T (red) (1992), *The Greek Socialist Experiment: Papandreou's Greece, 1981-1989*, Pella Publishing Company, New York.
- Kelly, J och K Hamann (2010), "General Strikes in Western Europe, 1980-2008", manuskript, Birkbeck College, University of London.
- Kouretas, G och P Vlamis (2010), "The Greek Crisis: Causes and Implications", *Panoeconomicus*, vol 4, s 391–404.
- Krugman, P (2012), "Greece as Victim", *New York Times* – Opinion Pages, juni 17 2012.
- Lindbeck, A (2010), "Lärdomar av finanskrisen", *Ekonomisk Debatt*, årg 38, nr 4, s 5–19.
- Lo, A (2012), "Reading about the Financial Crisis: A Twenty-One-Book Review", *Journal of Economic Literature*, vol 50, s 151–178.
- Lybeck, J (2009), *Finanskrisen*, SNS, Stockholm.
- Lynn, M (2011), *Bust – Greece, the Euro and the Sovereign Debt Crisis*, John Wiley & Sons, New Jersey.
- Manolopoulos, J (2011), *Greece's 'Odious' Debt: The Looting of the Hellenic Republic by the Euro, the Political Elite and the Investment Community*, Anthem Finance, London.
- Marsh, D (2011), *The Euro: The Battle for the New Global Currency*, Yale University Press, Yale.
- Martin, F och C Waller (2012), "Sovereign Debt: A Modern Greek Tragedy", *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, vol 94, s 321–339.
- Miskin, F (2011), "Over the Cliff: From the Subprime to the Global Financial Crisis", *Journal of Economic Perspectives*, vol 25, s 49–70.
- Mitsopoulos, M och T Pelagidis (2011), "Understanding the Greek Crisis – Unlocking the Puzzle of Greek Banks' Deteriorating Performance", *World Economics*, vol 12, s 177–192.
- Norberg, J (2009), *En Perfekt Storm*, Hydra, Stocksund.
- North, D (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge.
- OECD (2011a), "Trust", *Society at a Glance 2011: OECD Social Indicators*, OECD Publishing, Paris.
- OECD (2011b), "Confidence in Social Institutions", *Society at a Glance 2011: OECD Social Indicators*, OECD Publishing, Paris.
- OECD (2012), *Economic Policy Reforms – Going for Growth*, OECD Publishing, Paris.
- Persson, M (2012), *Den europeiska skuldkrisen*, SNS Förlag, Stockholm.
- Petrakis, P (2012), *The Greek Economy and the Crisis*, Springer, Berlin.
- Reinhart, C och K Rogoff (2010), "Growth in a Time of Debt", *American Economic Review*, vol 100, s 573–578.
- Reinhart, C och K Rogoff (2009), *This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly*, Princeton University Press, Princeton.
- Reinhart, C och K Rogoff (2011), "From Financial Crash to Debt Crisis", *American Economic Review*, vol 101, s 1676–1706.
- Reinhart, C, V Reinhart och K Rogoff (2012), "Public Debt Overhangs: Advanced-Economy Episodes Since 1800", *Journal of Economic Perspectives*, vol 26, s 69–86.
- Rodrik, D (2000), "Institutions for High-Quality Growth: What They Are and How to Acquire Them", *Studies in Comparative International Development*, vol 35, s 3–31.
- Rodrik, D (2008), "Second-Best Institutions", *American Economic Review*, vol 98, s 100–104.
- Schneider, F, A Buehn och C Montenegro (2010), "Shadow Economies All over the World – New Estimates for 162 Countries from 1999 to 2007", World Bank Policy Research Working Paper 5356, Washington.
- Sparos, J (1984), Μία ελληνική ιδιομορφία, Ta Nea, 9 augusti 1984.
- Stiglitz, J (2010), *Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy*, W.W. Norton, New York.
- UNWTO (2013), UN World Trade Organization – Data, <http://www2.unwto.org/>.
- de Vylder, S (2009), *Världens Springnota – Finanskrisen och vägen framåt*, Ordfront, Stockholm.
- Världsbanken (2013), "Doing Business", <http://www.doingbusiness.org/data>, Världsbanken, Washington.
- Wissén, P och U Wissén, (2011), *Finanskrisen förklarad*, FORES/Ivrig, Stockholm.